

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Олег Полянський

УКРАЇНА ОЧИМА ІНОЗЕМЦІВ

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

УДК 930.2(477)
П 54

Рецензенти:

Петро Федоришин — кандидат філологічних наук, доцент
(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка)

Руслана Труба — кандидат історичних наук, доцент
(Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського)

Полянський О. А.

П 54 Україна очима іноземців / уклад. Р.І. Труба. —Тернопіль :
Навчальна книга — Богдан, 2020. — 224 с.

ISBN 978-966-10-6346-3

У книзі зроблено огляд іноземної літератури про Україну та українців, яка побачила світ у перекладах українською мовою наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст.

Для усіх, хто цікавиться історією України.

УДК 930.2(477)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

© Полянський О.А., 2020

© Навчальна книга – Богдан, виключна

ISBN 978-966-10-6346-3

ліцензія на видання, оригінал-макет, 2020

Передмова

«Україна..., в одному вже тільки цьому слові і для нашого уха і навіть для уха чужинців бринить ціла музика смутку і жалю... . Україна — це країна смутку і краси, країна де найбільше люблять волю і найменше мають її, країна гарячої любові до народу і чорної йому зради, довгої, віковичної боротьби за волю, в результаті якої — велетенське кладовище: високі в степу могили, руїна та прекрасна на весь світ, безіменна, невідомо коли і ким складена пісня»¹.

Ці щемкі, проникливі слова С. Васильченка спадають на думку, коли замислюєшся над тисячолітньою історією українського народу, який від прадавніх часів є автохтоном на своїй землі й упродовж століть, намагається зберегти тяглість своїх державницьких традицій. Сьогодні, займаючи 5,7 % території Європи й 0,44 % території світу, Україна вже вкотре змушена із зброєю в руках відбивати агресію імперіалістичної Росії і не просто захищає своє суверенне право на існування, як державний народ, а й, водночас, рятує Європу від московської заглади. На жаль, навіть нині мусимо доводити собі і світові, що «є така країна Україна, що не здасться меншою здаля».

Як і чому, навіть у ХХІ ст., українці змушені захищати своє природне право на рідну мову, культуру, свою національну історію, своїх національних героїв, свою національну державу, зрештою на свою національну ідентичність. Чому з антиукраїнських середовищ лунають заклики запровадити «зовнішнє управління»

¹ Васильченко С.В. В бур'янах // Незібрані твори. — К. : Держ. літер. в-во, 1941. — С. 95

в сфері національної історії та історичної пам'яті? А розпочиналося все з ліберально-космополітичних «розумувань» про шкідливість й «ненауковість» етноцентричного трактування вітчизняної історії, педалюванні тези про поліетнічність й мультикультуралізм України й з інших глобалістських проєктів. Тому не дивно, що наші споконвічні східні та західні сусіди дозволяють собі в брутальній формі повчати нас щодо нашої історії, сьогодення й навіть визначають нам нашу прийдешність.

А як характеризували Україну та українців чужоземці в минулому? Що говорять і пишуть про нас наші друзі й симпатки сьогодні? Власне про це йдеться у даній книзі. Адже перші згадки про наші землі зафіксував ще Геродот, а далі численні візантійські, арабські й західноєвропейські автори багато та цікаво писали про наш край. Києво-руська й козацька держави викликали у них непідробний інтерес. В результаті маємо унікальні свідчення про «країну козаків», їх військову майстерність, про Запорозьку Січ — як християнську демократичну республіку, про звичаї та побут українців, їх високу освіченість, релігійність, щирість і доброзичливість. Водночас, іноземці залишили неспростовні докази загарбницької антиукраїнської політики російської і радянської імперій, а нині путінської Росії, яка прагне світового панування.

У книзі йдеться про книги іноземних авторів про Україну та українців, що перекладені українською мовою й побачили світ у різних видавництвах. Після праць Володимира Січинського й Дмитра Наливайка, ми зосередили свою увагу на огляді іноземної літератури кінця ХХ — початку ХХІ століття.

Перший систематизований огляд іноземних джерел про Україну та українців

Січинський Володимир. Чужинці про Україну.

Книжка Володимира Січинського «Чужинці про Україну», вперше опублікована ще у далекому 1938 році, згодом у 1946 р. — видрукувано друге видання і тільки на початку 90-х ХХ ст. у Львові та Києві побачив світ короткий та розширений варіанти цієї праці. Рецензована книга 2011 р., доповнена видавництвом «Ярославів Вал», витягами з текстів Проспера Меріме «Хмельницький», Крістофа Дитріха Роммеля «Спогади про моє життя та мій час» та Карла Еміля Францоza «Ucrainica», в яких міститься безсумнівно цікава інформація про Україну.

Володимир Січинський (1894–1962) — мистецтвознавець, архітектор, графік, бібліограф. Навчався у Кам'янці-Подільському, Празі; працював в Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Чехословаччині, згодом — Українському Вільному Університеті (Мюнхен). Наприкінці 40-х рр. переїхав до США, де завершив свій земний шлях.

Його «Чужинці про Україну» — це перший систематизований огляд іноземних джерел про Україну та українців від найдавніших часів до середини ХІХ ст. Київське видання 2011 складається з шести основних розділів: I. Найстарші відомості про Україну; II. Відомості про Запорозьку Січ; III. Доба Богдана Хмельницького; IV. Доба Мазепи; V. Доба від середини ХVІІІ ст.; VI. Дев'ятнадцяте століття. Крім згаданих вище доповнень П. Меріме, К. Д. Роммеля та К. Е. Францоza, тут вміщено

передмову Михайла Слабошпицького «З історії життя подвижника. Про Володимира Січинського і його книги» та післямову «Рецепція України для світу».

У першому розділі В. Січинський аналізує грецькі, візантійські, арабські й західноєвропейські джерела з історії України. Зокрема він детально зупиняється на свідченнях Аль-Масуді, Ібн-Даста, наводить обширні цитати останнього про Русь, Київ, природно-кліматичні особливості країни слов'ян, їх побут звичаї, матеріальну та духовну культуру, військове мистецтво. У книзі В. Січинського наведено цікаві свідчення візантійських авторів — Прокопія Кесарійського (VI ст.): «Народами Склавинами і Антами не править один муж, але з давніх часів живуть так, що порядкує громада [...]»; Маврикія Стратега: «Склавини й Анти мають однаковий спосіб життя й однакові нахили; вони вільні й ніколи не даються намовити себе під ярмо чужої влади. Їх багато й вони витривалі, легко зносять і спеку, і холод, сльоту, наготу тіла й голод. [...] їхні жінки бувають чесні понад міру, а багато їх вважає смерть чоловіка за власну й радо самі себе гублять, не вважаючи свого вдівства життям». А у Льва Диякона знаходимо опис князя Святослава: «Середнього росту [...], брови мав густі, очі сині, ніс короткий, борода оголена, на верхній губі густе і довге волосся, голова зовсім оголена, з одного боку висів чуб [...]». Із західноєвропейських джерел В. Січинський виділяє «Хроніку» Тітмара Мерзебурзького (XI ст.), у якій зазначено, що в Києві є «більше 400 церков і 8 ринків», а також «Записки» Герберштайна (XVI ст.), «Щоденник» Михайла Литвина й книгу Блез де Віженера та ін.

У другому розділі зібрано матеріали іноземців про Запорозьку Січ. Це вже сьогодні, коли видано чимало джерел, у т. ч. іноземних, як-от праці Боплана, Шевальє, Шерера, не лише історики, а й пересічні читачі мають доступ до цих безцінних документів. А тоді в першій половині ХХ ст., книга В. Січинського була чи не єдиним доступним джерелом про Козацьку Демократичну Християнську Республіку — Запорозьку Січ. Особливу цінність у цьому розділі мають фрагменти з «Щоденника» Еріха Ляоти та «Опис України» Гійома де Боплана. У першому знайдемо надзвичайно цікаві описи Львова, Кам'янця-Подільського, Києва, але особливу вартість має його розповідь про Запорозьку Січ,

куди він прибув влітку 1594 р., тобто приблизно через сорок років після її заснування.

Перейдемо до наступного розділу, в якому вміщено матеріали, про добу Б. Хмельницького і звернемо увагу читачів на таких авторів у книжці В. Січинського, як посол Венеції А. Віміна, посол Швеції К. Я. Гільдебрант, німецький мандрівник У. фон Вердум. Зокрема, у А. Віміні знаходимо опис Б. Хмельницького: «Росту скорше високого, ніж середнього, широкий в костях і міцної будови. Його мова і спосіб правління вказують, що він володіє розсудливою думкою і проникливим розумом. У поведінці він м'який і простий і тим собі з'єднує любов вояків, але з другого боку, він тримає їх у дисципліні гострими вимогами».

У четвертому розділі В. Січинський подає іноземні джерела про добу гетьмана Івана Мазепи, зауважуючи, що чужинці, які мали можливість спілкуватися з ним, робили це з великим признанням і пошаною. Серед цих матеріалів автор детально висвітлює цікаві свідчення французького дипломата Жана Балюза: «Мова його взагалі добірна і чепурна [...]. При його дворі два лікарі-німці, з якими Мазепа розмовляє їх мовою, а з італійськими майстрами [...] говорив італійською мовою. Він дуже поважний у козацькій країні, де народ загалом свободолюбивий і гордий. [...] Він показував мені збірку зброї, одну з найкращих, що я бачив у житті, а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видко латинські книжки».

В. Січинський наводить небезінтересні рядки із твору Вольтера «Історія Карла XII»: «Україна завжди прагнула свободи, але оточена Москвою, Туреччиною і Польщею, вона змушена була шукати собі протектора в одній з тих держав. Україна піддалася спочатку Польщі, яка поводитися з нею зовсім як з поневоленою країною, відтак піддалася Московитові, що уярмлював її неначе рабів [...]». Характеризуючи гетьмана І. Мазепу, Вольтер зазначає, що той хотів стати незалежним володарем і створити могутнє королівство з України. Це була, пише він, відважна людина, далекоглядна, невтомна в праці, хоч поважного віку.

У п'ятому розділі, в якому досліджується іноземна література про Україну від середини до кінця XVIII ст. В. Січинський зауважує, що після ослаблення і знищення козацької сили Москвою, Україна стала предметом чужинецької експлуатації. Серед пів-

тора десятка авторів, вивчених дослідником, варто виокремити Йоганна Готфріда Гердера, який 1769 р. писав: «Україна стане колись новою Грецією: прекрасне підсоння цього краю, весела вдача народу, його музичний хист, родюча земля колись прокинуться [...], постане велика культурна нація і її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген у далекий світ». У такому позитивному плані про Україну згадує й Жан Бенуа Шерер — автор «Анналів Малої Росії» (1778): «Хроніка, яку ми оце видаємо, це історія більш славного, аніж відомого народу, народу якого первочини сягають більш аніж 800 літ в глибину минувшини. [...] Українці — це рослі сильні люди, привітливі і гостинні, ніколи нікому не накидується, але й не зносять обмежування своєї особистої свободи».

Не менш цікаві роздуми Йоганна Християна Енгеля, автора першої наукової історії України — «Історія України й українських козаків» (1796): «Україна під оглядом простору рівна королівству, плодovита й щедро вивінувана природою країна, межова стіна між культурною Європою й некультурною Азією. [...] Тепер творить Україна помітну частину великої російської держави. Але як прийшла вона під Росію? Як воно прийшло до того, що незалежні козаки опинилися під московським ярмом, як це вдалося московітам — окаяданими козаків, що колись були пострахом турків, татар і поляків? Як це сталося, що місце конституційного, запорученого козакам гетьмана зайняв губернатор?» До речі, чомусь нинішніх очільників областей багато хто теж називає губернаторами, хоча в нас немає не лише губерній, а й такої посади в нормативних документах.

В. Січинський також подає спогади французького автора Шарля Франсуа Масона, який попри те, що був на російській службі в 2-ій пол. XVIII ст., все ж намагається справедливо оцінити взаємовідносини між Україною і Московщиною. «Войовнича нація козаків, — пише він, — зменшується з дня на день. Вона скоро зникне з поверхні землі, так як зникли інші, на яких зотяжив російський скіпетр [...] Козаки не мають нічого спільного з росіянами [...] Козаки є далеко гарніші, вищі, активніші, зручніші, вигадливіші й особливо далеко чесніші за росіян, менш звиклі до рабства. Вони щирі, відважні й говорять сміливіше».

Закінчується книга В. Січинського «Чужинці про Україну» розділом, в якому вміщено матеріали XIX століття. Це перш за все свідчення російських, чеських та французьких авторів. Небезінтересними є враження росіян, зокрема В. Зуєва, який подорожував Україною в 1781–1782 рр. Він зазначає у своїх мандрівних нотатках, що на Харківщині народ своєю мовою, одягом і звичаями зовсім відмінний від росіян. А П. Шаліков у 1803 р. писав: «Побачивши Малоросію, очі мої не могли налюбуватися побіленими хатами, чепурним одягом мешканців, ласкавим, милим поглядом прегарних тутешніх жінок». На помітну різницю між українцями і росіянами вказує також А. Левшин (1816). Описуючи українське село, виокремлює побожність, патріархальний родинний лад, невинність у молоді, чистоту звичаїв. А. Левшин вказує також на нетолерантне ставлення українців до росіян: «Я мушу сказати про ненависть українців до великоросіян. Часто почуєш, як вони говорять: «Добрий чоловік, а москаль». В свою чергу інший російський автор І. Долгорукий у своєму щоденнику (1817) зауважує: «Наскільки я помітив, придивляючись і прислуховуючись, Україна не відчувається щасливою, незважаючи на всі благодаті природи. Політичне сонце її не так гріє, як небесне світло. Україна змучена, терпить різні тягарі і відчуває цілковито втрачену свободу колишніх віків. Нарікання глухе, але майже загальне». Професор Московського університету М. Погодін у 1842 р. писав: «Я люблю малоросійські села. Яка це природа — білі хати в тіні зелених, пишних дерев, розсипаних по схилах гори. Видно з першого погляду, що мешканець їх приязно з природою, що він любить свій дім-стріху і не кидає його без потреби».

Безперечно цікавими є свідчення відомих чеських авторів: Ф. Палацького, Я. Коубека, К. Гавлічека-Боровського, К. В. Запа та інших. «Я визнаю українців за самостійний народ [...]. Поважайте національні прагнення цього переслідуваного, але до самостійності покликаного народу!», — рішуче висловлювався Ф. Рігер, визнаючи право українців на самостійність.

Свідчення західноєвропейців чи не найяскравіше змальовують як історичне минуле України, так і її тогочасний стан, своєрідний характер українського народу, його культури. Так, данський географ К. Мальт-Брюн, зазначає: «Українці — це нащадки

Київської Русі [...] Будинки українських селян гарні і міцні, ніхто з них не носить лаптів, як у Московщині [...] Українці вельми інтелігентні, вільнолюбний дух почувается в їх зверхньому вигляді». Французький автор Ш. Л. Лесюр: «Українці більш великодушні, більш отверті, більш ввічливі, більш гостинні».

Особливо проникливо про Україну та українців написав у 1841 р. німецький вчений та мандрівник Й.Г. Коль. Описавши житло та побут, він акцентує увагу на взаєминах українців і росіян: «Відраза українців до москалів, їхніх гнобителів, така велика, що це можна назвати ненавистю. Ця ненависть радше зростає, ніж слабшає. [...] Найгіршим словом, яким очорнює українець поляка, є «нетямущий поляк», тоді як москаль в уяві українця завжди «проклятий». [...] Українці дуже погані російські патріоти. Властиві москалям любов і обожання царя є для українців цілковито чужі і незрозумілі. Українці слухають царя, бо інакше не можуть, але його владу вважають чужою і накиненою [...]. Коли ви не хочете образити українця, то не смійте говорити йому про завоювання України Московщиною».

Співзвучною Й.Г. Колеві є характеристика українців його земляком Гакстгаузеном (1847), який пише: «Українець є вдумливий, запальний, радо згадує минуле свого народу і кохається у спогадах про героїчні вчинки своїх предків. Коли його спитати хто він, то відповість з радістю і гордістю: Я козак!»

З-поміж розмаїття свідчень іноземців ХІХ ст. про Україну, безсумнівно, виокремлюється праця французького сенатора, політика і редактора впливового часопису «La Patrie» («Батьківщина») К. Делямара, який вніс до французького сенату петицію під назвою «15-мільйонний європейський народ, забутий в історії», яку згодом видрукував окрегим виданням. У ньому знаходимо такі промовисті рядки: «В Європі існує народ, забутий істориками, — народ Русинів, 12 ½ млн під російським царем і 2 ½ млн під Австро-Угорською монархією. Народ цей такий же численний, як народ Іспанії, втричі більший за чехів і рівний по кількості всім підданам корони св. Стефана. Цей народ існує, має свою історію, відмінну від історії Польщі і ще більш відмінну від історії Московщини. Він має свої традиції, свою мову. Окрему від московської й польської, має виразну індивідуальність, за яку бореться. Історія не повинна забувати, що до Петра І той народ,

який ми нині називаємо рутинами, звався руським, або русинами, і його земля звалася Руссю і Рутенією, а той народ, який ми нині зємо руським, звався москвинами, а їх земля — Московією. В кінці минулого століття всі у Франції і в Європі добре вміли відрізнити Русь від Московії».

Завершуючи огляд книжки Володимира Січинського «Чужинці про Україну», хочемо зауважити, що у ній є багато інших надзвичайно цікавих свідчень іноземців про наш край, з якими варто ознайомитися, адже це дуже часто унікальні матеріали дбайливо зібрані автором серед розпорошених джерел у непростих умовах еміграції. Власне оригінал книжки має шість проаналізованих розділів. Видання 2011 р. упорядник Михайло Слабошпицький доповнив фрагментами з праць французького письменника та історика Проспера Меріме «Хмельницький» (1863), німецького вченого Крістофа Дитріха Роммеля «Спогади про моє життя та мій час» (1854) та австрійського письменника Карла Еміля Францо за «Ucrainica». У своїй післямові «Рецепція України для світу» М. Слабошпицький зазначає: «Це справді надзвичайно цікаво, корисно й повчально — подивитися на себе збоку. Побачити [...] поглядом людини з іншого досвіду, з іншої культури, з іншого світу. Тоді й сам по-іншому подивишся на все неоднораз бачене і добре знане, відкриєш у ньому те, чого раніше не спостеріг або на що раніше не звернув уваги».

Рецепція України в Західній Європі

Наливайко Дмитро. Україна очима Заходу

Перше видання монографії Д. С. Наливайка побачило світ 1998 р. під назвою «Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.». Наступного року авторові за цю працю присвоєно звання лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка. На цей час він був відомим ученим — доктором філологічних наук, професором, членом-кореспондентом НАН України, автором ряду монографічних праць, серед яких — «Козацька християнська республіка. Запорозька Січ в західноєвропейських літературних джерелах» (К., 1992). Протягом ряду років Д. Наливайко досліджував писемні західноєвропейські джерела на предмет рецепції в них України. Його висновок полягає в тому, що Україна впродовж багатьох років сприймалася у світі як окрема етноісторична реальність. Так було і за княжої доби XI–XIII ст., і за козацької доби XV–XVIII ст., і тоді, коли Україну прагнули перетворити на Малоросію у XVII–XVIII ст.

Здійснивши колосальну пошукову й аналітичну роботу, Д. Наливайко у своїй праці дійшов до таких висновків. Західноєвропейська україніка налічує майже тисячолітню історію, і свій початок вона веде з XI–XII ст., з часів Київської Русі, котра визначалась як європейська держава, що включена у контекст європейської історії. Її культура й література було складовою частиною розмаїтої культури європейського середньовіччя. В свідомості європейців XI–XII ст. давньоруська держава існувала як етнополітичне утворення, що функціонує в системі європейських реальностей і відносин. Причому в багатьох західноєвропейських

джерелах, від «Опису України» Боплана до «Анналів Малоросії» Шерера незмінно наголошувався спадкоємний зв'язок України з Київською державою.

У XV–XVI ст. обізнаність Західної Європи з Україною була тісно пов'язана з культурним рухом Відродження. В ренесансних історико-літературних пам'ятках відбувається поступове сприйняття України як визначальної етноісторичної реальності, яка виступає під назвою «Русь».

Важливі зрушення і зміни в розвитку західноєвропейської україніки відбулися наприкінці XVI — на початку XVII ст., що було прямим наслідком виходу козацтва на історичну арену та пожвавлення його військово-політичної активності. Д. Наливайко звертає увагу на «козакоцентричний характер» західноєвропейської літератури з кінця XVI — до кінця XVIII ст. Водночас, Європа вбачала в запорозькому козацтві національну військову силу України, або, як свого часу писала Олена Апанович — «Збройні сили України». Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. була однією із знакових подій європейської історії того періоду і звідси «висока хвиля зацікавленості “країною козаків”».

Щоправда, зауважує Д. Наливайко, в західних джерелах XVI–XVIII ст. Україна виступала під назвою «Русь», а народ називався «русами» або «рутенцями». Оскільки в західних мовах відсутні історично диференційовані етноніми «Русь» і «Росія», то це породжувало плутанину, яка запанувала в Західній Європі і привела зрештою, до наслідків негативних для України. Тобто, у XIX–XX ст. в західноєвропейських джерелах «Русь» почали ідентифікувати з «Росією».

Фундаментальна, майже вісімсотсторінкова, праця Дмитра Наливайка складається із вступу, п'яти розділів та висновків: I. Київська Русь і Західна Європа; II. У ренесансній рецепції; III. На переломі: кінець XVI — перша половина XVII ст.; IV. У західних джерелах епохи бароко; V. У західних джерелах доби Просвітництва. У другому виданні автор доповнив свою працю ще такими розділами: «Петрарка й Боккаччо в давній українській літературі», «Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження», «Історія та міф Мазепи в слов'янських і європейських літературах XIX ст.», «Західноєв-

ропейська українка початку ХІХ ст.», «Українська народна поезія в Західній Європі доби романтизму», «Шукаючи єдності зі світом і людьми. Рільке і Русь». У результаті маємо надзвичайно серйозне академічне дослідження, в якому зібрано й проаналізовано майже тисячу (977) джерел — свідчень іноземців про Україну, починаючи з ХІ й закінчуючи ХХ століттям.

Як зазначає сам автор: «Для кожного народу становить неабиякий інтерес, як його життя й історія сприймаються іншими народами, як ними оцінювались і трактувались. Тут справа ще й в тому, що національну дійсність «аборигени» й іноземці сприймають по-різному: перші помічають і фіксують передусім явища і події, що відхиляються від норм, саму ж цю норму як таку вони не фіксують. Оскільки вона для них звична, нецікава, а часом і непомітна; іноземцеві ж цікавою і гідною опису здається сама норма життя».

У книзі Д. Наливайка аналізуються іноземні джерела про Україну, які належать до красного письменства, а також пам'ятки історіографії, публіцистики, описи мандрівок, мемуари, листи, послання, реляції тощо. Кожен із вищезгаданих розділів містить унікальні свідчення про нашу землю і наш народ. У них знаходимо підтвердження, що ми — нація, яка має півторатисячолітню історію й тисячолітні державницькі традиції. І цю істину зафіксували чужинці. Серед них, загальновідомі постаті «батька історії» Геродота, венеційського мандрівника Марко Поло, португальського поета Л. Камоенса, французького письменника Ф. Рабле, французького філософа М. Монтеня, австрійського дипломата Е. Ляссоти, французького інженера Г. де Боплана, його земляків П. Шевальє, письменника Д. Дефо, філософа та історика Ф. Вольтера, історика Ж. Б. Шерера, німецького філософа Й. Г. Гердера, письменника Ф. Шиллера. До менш знаних іноземців, які писали про Україну, належать постаті географа Адама Бременського, Тітмара Мерзебурзького, італійського ченця П'єтро Карпіні, німецького дипломата та мандрівника С. Герберштайна, французького ученого Блеза де Віженера, італійсько-польського О. Гваньїні, секретаря папського нунція в Польщі К. Гамберіні, італійського мандрівника, вченого й письменника П'єтро делла Валле, шведського дипломата К. Гільдебрандта, венеційського посла А. Віміні, німецького мандрівника У. фон Вердума,

французького дипломата Ж. де Балюза, словацького церковного та суспільно-політичного діяча Д. Крмана, німецького історика Й. Енгеля та ін.

Практично невідомими не лише для читацького загалу, а й спеціалістів є імена польського вченого М. Меховського (Меховіта), німецького С. Мюнстера, Л. Мюллера, Е. Франциска, шведського дипломата Й. Майєра, шведського історика С. Пуфендорфа, німецького дипломата Ф. Вебера, шведського капелана і духівника Карла XII — Й. Норберга, німецького вченого Г. Міллера, французького історика К. Рюльєра, домашнього лікаря гетьмана К. Розумовського Н. Лекрека, прокурора комуни Парижа й члена Конвенту Ж. Ф. Гаррана де Кулона, особистого секретаря Олександра I — Ш. Масона та багатьох інших.

Дмитро Наливайко розшукав, систематизував й проаналізував тисячі іноземних свідчень про Україну та її народ. Фактично його книжка є найповнішим висвітленням сприйняття України в Західній Європі у XI–XVIII ст. Для автора однаковою мірою важливі як інформація про історію і життя українського народу в тогочасних західноєвропейських джерелах, рівень її повноти й достовірності, так і саме сприйняття, образу України з усіма його домислами, неточностями, що складався в іноземців. Як зазначається у дослідженні, в цьому аспекті книжка належить до імагології — галузі сучасної компаративістики, що займається вивченням сприйняття національних образів народів іншими народами або регіонами.

Тому має рацію М. Сулима, автор передмови до книжки: «З виходом цієї книги широке коло читачів отримає прекрасну нагоду здійснити інтелектуально насичену, захоплюючу мандрівку в глибину віків, їх поведе у світ історичних візій тверда рука літературного Майстра, який видобув із небуття, із тисячі розпошених і часто малодоступних джерел, особливо іншомовних, важливі факти, вагомі аргументи й докази того, що світ, змінюється стрімко, але не так радикально, як може здаватися. Ця книжка веде читачів у світ майбутньої цивілізації, де Україна як етнополітична й етноісторична реальність буде органічною складовою не лише свідомості європейців чи американців, а й самих українців».